

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Прича о два лава

Љиљана Јовановић

Био једном један лав...
Какав лав?
Страшан лав,
Нарогушен и љут сав!
Страшно, страшно!

Јана у позадини свог ума констатује глас њене мајке, која Ањи чита песмицу Душка Радовића. Присећа се како је и њој некада давно читала те исте стихове. Само што су тад звучали и дивно и страшно, баш као и животиња којој су посвећени. Али, лав није тек обична, велика дивља мачка... Он је краљ животиња! А краљ се не постаје без разлога.

Осим тога, лав је и господар људског царства. Одређује како ћемо се понашати, шта ћемо ми-слити, осећати, говорити и чинити... У време кад јој је мајка читала „Страшно, страшно!“, Јана је била дете. Њеним недужним животом управљао је лав Добро, а она је веровала да су сви људи такви, да је цео свет добар, а и сама је била добра.

Сваки лав штити и чува своју територију и чопор. Али други мужјак вреба, кружи и чека при-лику за превласт и успостављање владавине. Тако је у овом тренутку, Јана несвесна својих поступа-ка, понављала тихо, готово бешумно: „Зуби оштри, поглед зао. Он за милост није знао!“, јер је била озбиљној опасности да њоме, први пут у животу, овлада други Лав, Зло!

Борба лавова у природи је округла. У животу човека, сваког и било ког, опасна је, исцрпљујућа и неизвесна! До самог краја. „И још даље иза краја, до бескраја.“

Како на слободи тако и у Јаниној свести, лавови крајњом силом прилика иду у лав. То најчешће раде лавице, у чопору. Боре се и грабе лавину. Лав Добро не иде у лов. Он чува, штити и брани. Даје снагу и храброст. Представља одбрану и за-штиту највреднијег што свако има – душе! Али Јанина душа је нестала. Као да је Предраг својим одлазећим кораком носио са собом. У непознато и неистражено пространство. Тамо где се опака рика чује километрима наоколу, а језива тама прети мраком од ког је саздана. Лав Зло је брат чувене Сфинге, заго-нетан, тајновит, мудар, по-ставља питања, али њему је ваш погрешан одговор на животне недаће прави. На који реагује тако што отвара капије које вас гутају. Након тога остајете заробљени у царству Зла, које највише исцрпљује и уништава управо оне који га осећају, негују и испуњавају му прохтеве. Али и све који му се као жртве нађу на путу, били случајни пролазници или мета. Јану Зло још увек није обузело, јер је Добро штитило. Али пришло јој је на застрашујуће малу удаљеност.

Како лав постиже брзину од 60 км/х, то је значило свега неколико брзинских потеза. Лавови противнике плаше и гривом, која чини да делују већи и опаснији. Лав Добро код људи, осим код неких специфичних случајева, има већу, лепшу и делотворнију гриву. Тако често успе да отера Зло и пре него што преузме нашу душу. Иако сва-ко има своју, све душе заједно чине једну, целу и потпуну душу света. Управо због тога, свака по-јединачна борба добра и зла неизмерно је важна и драгоценна. Много битнија него што би било ко од нас претпоставио.

Пеђа није водио ове борбе, није чак ни био свестан колико у њима учествује, односећи Јанин мир, а затим и све остало. Он у себи није носио зло, нити га је у свој живот пуштао. Јер га де-тиње чи-сто и даље није видео. Јесте га сретао, додиривао, потписивао, преносио, али није га био свестан. Тако му није давао на значају, није га осећао. Самим тим лав Добро чувао га је још снажније и потпуније. Јер му је Предраг олакшавао, нудећи му своје биће као сигурну територију. Само што ниједна територија није апсолутно сигурна, па чак ни мајчина утроба. Пеђа је раздрагано хрлио да делом свог живота учини оне чаробне очи, које је на мору срео. Не због њихове неоспорне лепоте, већ због лепоте осећаја којом су њега прожима-ле, кад му упуте поглед. У томе није видео ништа лоше, нити је било шта нечасно, неморално, а камоли зло планирао да уради. Уосталом, није му падало на памет да у познаниству, нечег доброг и неког лепог, може бити ичега ружног и злог. Мада је у Бога веровао, заборављао је да је пут до пакла поплочан најбољим намерама. А да ствар буде још гора, није уопште ни био свестан својих наме-ра. Само је хтео да болне, промрзле прсте мало огреје на том топлим, излазећем сунцу. Сјајном, животном и надах-њујућем. Иако су прве јесење кише обојиле Београд, био је убе-ђен да почиње пролеће његовог живота. Та претпоставка је била тачна, само што је Пеђа занемарио превртљивост најлепшег годишњег доба... ■

ИНТЕРВЈУ: КИНГА МЕЗЕИ, ГЛУМИЦА И РЕДИТЕЉКА

Позориште је за мене поезија а не драма

Крај позоришне сезоне у Војводини од прошле године обележава шоукејс Сенћанског мађарског камерног позоришта. На њему је, између осталих представа са најактуелнијег репертоара, изведена и представа “Хладан сутон” (Хидегпроба), према стиховима Јаноша Сиверија и сликама Јожефа Бенеша, у режији Кинге Мезеи. Реч је о последњем делу трилогије која је почела пре неколико година у Кањижи, представом “Време тмине” која је спојила стихове Јаноша Пилинског и слике Ержебет Мезеи, а настављена представом “Живи песак”, коју је Кинга Мезеи режирала према стиховима Ота Толнаија и сликама Пала Петрика.

– Имала сам осећај да ћу морати да се позабавим и Сиверијем. Људи често мисле да је “Хидегпроба” јако озбиљна представа, али није – објаснила је Кинга Мезеи на разговору у оквиру шоукејса, пре интервјуа који је дала за ДНК. – Инспирација ми увек долази из мог окружења. Ово баш и није типична, препознатљива војвођанска прича. Сивери није Домонкош, на пример.

Било је видљиво да Кинга и даље режирала по узору на Јожефа Нађа, али и слепстик великог Чарлија Чаплина. Баш је један од “њених” глумца, Тамаш Хајду, подсетио да је имала и чаплиновских радова.

Као што је то визуелна компонента, и музика је важан сегмент Кингиног позоришног рада. Док инспирацију у визуелном може да тражи и код своје мајке, ликовне уметнице Ержебет, и за музику увек има поузданог сарадника, композитора Силарда Мезеија, свог брата.

Инспирација ми увек долази из мог окружења. Но, “Хидегпроба” баш и није типична, препознатљива војвођанска прича. Сивери није Домонкош

Кинга Мезеи је одавно и уметничка директорка Сенћанског мађарског камерног позоришта. Јако је слатко било кад се нашалила да је глупа зато што и даље игра у представама које режирала, јер она је, ипак, врхунска глумица и јединствена позоришна ауторка. Почела је да се бави позориштем још у гимназији, када су јој колеге у аматерској трупи били Криста Сорчик, Ката Бармати, Габор Нађпал, Золтан Пущкаш, данас све признати уметници. У Сенти, на обали Тисе, у генерацији пре њих стасавао је и Андраш Урбан, тако да је овде стварно реч о континуитету, а не о неком ретком цветју.

● **Када водите позориште, репертоар, тако да га афирмишете што шире и што боље, за које ствари имате осећај да добро радите, а које се баш опиру томе?**

– Годину и по сам ту. Ово ми је прва конкретна сезона са својим репертоаром. Прошле године смо одржали први шоукејс, ове други. Битно је напоменути да до тада српска струка није ни крочила у ово позориште. Ове глумце нико од њих није видео како раде. И не само српска, него и она у Мађарској. Баш због тога је доста важно да се ово позориште и његови глумци бар некако сада прочују. Важно ми је да се они покажу у различитим жанровима. Ја свакако имам своју редитељску поетику, али пазим и на то да то раздвојим од креирања ре-

Фото: Ђула Бездет

пертоара. Наши глумци се јако добро сналазе у свему томе. Могу да им дам различите задатке и они ће на све да одговоре.

На питање где још увек заостајемо свесна сам да нам треба више времена да превазиђемо тај нејм статус позоришта. Нико нас још увек не препознаје. Тек сад смо постали чланови Заједнице професионалних позоришта Војводине, почели су да гледају наше представе и селектори... Нисмо успели да се пласирамо на неке фестивале, али зато и организујемо шоукејс, да чујете за нас, па ћемо у следећем кораку да се повежемо и са фестивалима. Ту смо, радимо. То нам је посао.

● **Шта у Вашем личном, па и професионалном развоју значи ангажман уметничке директорке у родном граду, кад је познато да сте завредили пажњу и у већим центрима?**

– Ја сам као рођена Сенћанка ту и почела да се бавим позориштем, на аматерском нивоу. Онда сам студирала у Новом Саду, па сам била седам година у Будимпешти, да бих се вратила у Суботицу, затим и у Нови Сад. Постала сам самостална уметница, а за то време је мој глумачки рад остао у другом плану. Много више сам радила као редитељка, по позиву, или у свом аранжману. Баш у Сенти сам у последњој деценији радила три-четири пута као гостујућа редитељка и веома заволела људе из позоришта. Видела сам да у њима има много потенцијала. Осећала сам да нису довољно запажени. Кад се указала шанса да их водим, веома радо сам је прихватила.

● **Кад сте правили трилогију посвећену песницима и сликарима, чуо сам да сте знали да ћете морати да се бавите Сиверијем. Зашто?**

– Зато што је он по мом мишљењу један од најбољих војвођанских песника и једноставно удара неке ноте које су, иако је писао седамдесетих, осамдесетих, у Југославији, јако актуелне и данас. Волим ту његову иронију, векеменију коју користи. Јако су ми блиске његове језичке формулације, храброст и, заправо, вагабондски безобразлук. Он баш зна да погоди суштину војвођанског мађарског човека. За мене је позориште више поезија него драма.

Игор Бурић

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Љуба

Радован Влаховић
(Банатски културни центар)

Налик претходницима који чине обједињено трокњиже банатске епопеје – романима „Бапа“, „1934.“ и „Мученици“ – и који евоцирају успомене на међуратни и ратни период, па чак и наслућују догађаје који ће се одиграти, а који ће бити описани у новоисписаном тому, најновији роман Радована Влаховића, насловљен по главном јунаку

„Љуба, обухвата сам крај послератне деценије, тачније 1948. и 1949. годину, смештајући у средиште радње причу о породици Љубе Влаовића, али и његовом неправедном заточеништву производом као одговор на непристајање да се повинује новој политичкој мисли тако што ће одступити од себе, занемарити вредности за које се залаже, делати на штету најближих и издати Христа. По оци Андреје Беате Вицко, Влаховић је романом „Љуба“ „направио велики корак у српској књижевности тако што је великим и важним темама приступио на нов начин и отворио нам нове перспективе виђења“.

Југословенска искушења српске интелектуелне елите

Мира Радојевић
(Прометеј)

Количина сачуваних и познатих историјских извора о политичком деловању српске интелектуалне елите изузетно је богата и разноврсна, допуштајући да се у неким случајевима савладава вишедеценијски однос појединаца према југословенству и југословенској држави, са свим еволутивним фазама и корекцијама у ставовима. У другим пак могуће је анализирати само конкретан историјски тренутак. Независно од таквих мањкавости, не може се тврдити да је постојало некакво јединство погледа на југословенске проблеме. Неспорно је само то да су сви српски интелектуалци, који су се залагали за стварање и одржање Југославије, веровали да је та држава била једина у чијим се границама могла сабрати већина српског народа.

Хтео сам да ћутим

Шандор Марай
(Академска књига)

Исте вечери, када су 12. марта 1938. јединице Вермахт ушао у Аустрију, а енглески премијер Чемберлен у својој лондонској резиденцији угостио немачког министра спољних послова Рибентропа и његовог супругу, Шандор Марай у Будимпешти постаје свестан да је дошао крај европске грађанске културе и цивилизације. Будимпешта је почела да личи на узаврелу мочвару. На дну те мочваре потмуло је тутњао вулкан, да би наредних месеци дошло до његове ерупције: мочваре је била преглављена крвавом, кужном бујицом. О том помамном и разорном духовном и политичком поводу говори Марайева уметничка визија епохе под насловом „Хтео сам да ћутим“, који је на српски превео Арпад Вицко.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Чехов на Јалти

Б. К. Зајцев

1901.

„И коначно су ме позвали на телефон, а ти пригушени глас је рекао: „Да, да, добио сам рукопис. Дођите, попричаћемо“. Он ме је назвао по имену и по оцу. Био сам усхићен – „Он ме се сећа, није ме заборавио“. У пет сати ме је јалтинска кочија довела до летњиковца Чехова. Позвонио сам. Врата су се отворила, и исти младић као ја, али са светлом рукописа под мишком, изашао је на трем, а за њим мало погрбљена, позната фигура. Прошли смо у радну собу. Кроз велики прозор виде се планине. На задивима фотографије и Левитанов пејзаж. У ниши мекани турски диван, ту се Чехов и смеистио, а мени је све треперило пред очима. На писаћем столу лежао је мој рукопис. Чехов се закашљао и заћутао. – „А ви сте писали у форми дневника, у који можете уметнути касније шта је потребно. Ви у ствари пишете причу о мени“. А ја сам био спреман да о њему напишем и роман, стихове. Он је додао неколико „окрепљујућих“ речи и ја сам испливао и почео дисати.

Чехов је подизао своје цвицкере, настављајући да седи и ћути дубоко заваљен на дивану. Опет је настао страшни тајак. Да бих се како тако пробио кроз неугодну ситуацију, запитао сам га, како он сам пише: „натуралистички или се руководи уобразиљом?“ Мора да су га о оваквим глупостима питали много пута. Он ми је мрачно одговорио: „Ако на руци имам пет прстију, не могу рећи да их имам шест“ И ја сам

сасвим заћутао, не знајући како даље да наставим разговор. Но, одједном је он сам проговорио – љубазније, блаже: почео се распитивати, колико ми је година, где учим, хоћу ли и где објавити овај свој рукопис. И одмах се појавио природан тон у разговору. Истина, ја га нисам дуго мучио. Кроз двадесет минута сам изашао кроз иста она врата, окриљан, осветљен, заувек коначно „освојен“ од Чехова.

Сусретао сам га још неколико пута – у градској башти, у ресторану. Он је често седео за једним стоцићем у мантилу са подигнутим реверима (вечери су биле свеже) и пио црно вино. Једном, врло касно набасав сам на њега у усамљеном делу обале, он је седео на клупи, такође у мантилу, дубоко наврањеном и тужног израза. Он је већ био јако болестан. Повремено је искашљавао крв. Даме, поклонике, музику у градској башти једва да су га могли забавити. Омилени ждрал, псетанце у летњиковцу, ноћно море...

У то време је он писао „Три сестре“. Остало му је још три године живота, које су биле и његова највећа слава, пројављивање љубави према њему, чак обожаване. „Три сестре“ и „Вишњик“, очаравалају дела, као и „Архијереј“... и болест која је брзо напредовала. Чехов је живео у Аутки, као у санаторијуму. Увек га је вукло нешто ка Москви, нарочито зими, када је позориште, где је плувила и О. Л. Книпер, ко-

јом се он скоро оженио. Понекад би „побегао“ у Москву, увек на штету свог здравља. У Москви је волео оно, чега сада заправо није било: мраз, ресторан „Ермитаж“, црно вино. И управо сам га зими 1903. срео на „Среди“ (московски књижевни кружок) код Телешова, тада је он био непрепознатљив. У огромну трпезарију Николаја Димитријевића на Чистим Прудима увела га је на вечеру Олга Леонардовна, поседлог, човека са лицем земљасте боје.

Чехов је већ био икона. Око њега се образовао некакав „мртв“ простор. Он је седео у центру стола, и скоро да није ни јео ни пио. Само је кашључао и поправљао фризуру. У јануару 1904. г. на његов имендан, приказан је по први пут „Вишњик“ уз велики тријумф. Чехов се клањао са сцене и усиљено осмехивао. А кроз пола године, у Баденвајлеру је рекао: „ich sterbe“ – уздахнуо и умро. Сахранили смо га у Москви, једног светлог јулског дана. На рукама су носили ковчег са Николајевске станице и много плакали. Имало се и за киме плакати – не жалећи сузе. Дуго је ишла процесција, кроз читаву Москву, коју је тако волео покојник. Служена је литија – једна код Художественог. И његов прах је легао у родну земљу Новодјевичког манастира. Киша је зашуморила на гробљу, потом се засветлела купола од сунца. А ластавице су пролепшале изнад крстова. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Фрагменти породичне историје

„Ноћ пре пада у реку“, Дубравка Ребић (Прометеј, Нови Сад, 2023)

Пише: Сања Перич

Опсесивно бављење породицом и праћење јунака кроз генерације, слично као код Толстоја или данас код Донатана Френзена, код нас је највише домете досегло у делу Добрице Ћосића. У новије време ређе се пишу романи таквог обима који би, кроз причу о неколико генерација једне породице, пружици свеобухватан поглед на једну епоху. Опсесија породичним односима не јењава, као ни тежња да се обухвати већи временски распон. Сада је то, међутим, представљено углавном у фрагментарном облику и без свезнајућег приповедача. Оваквим приступом у први план долази трагање јунака за сопственом истином, како би се размривањем трансгенерацијске трауме приближили себи и стекли прилику за другачије саморазумевање. Други роман Дубравке Ребић добар је пример овакве тенденције у новијој српској књижевности. Повест брачног пара Стане и Обрада почиње рођењем сина Вида 1927. године, и траје до 2017. кроз приче њихове деце и унуке. Језгровитост исказа и ћосићевски поетична реченица дају посебну лепоту причама, претварајући романескни нацрт породичне хронике у породични албум или колаж. Књига почиње с ума *сишавшом* Станом, а завршава снајом Миром која, губећи разум, прави колаж од новинских исечака за зид. До једне објективне, разумом схватљиве истине није, дакле, могуће доћи, али од исечака прошлости могуће је створити нову слику своје будућности.

Некадашње породичне саге и хронике тешко је замислити без презимена које окупља и обележава чланове исте породице, као знак њиховог заједништва и трајања једне лозе кроз време. У књизи *Ноћ пре пада у реку* јунаке знамо само по имену, а године и кратки наслови подсечају на белешке крај фотографија у албумима. У исказима Стане, сина Вида, ћерке Анице и њене ћерке Соње, има нешто налику на заузимање позе за фотографију, али и мутних места због сенке оца Обрада, која наткриљује сваку исповест у књизи. Судбина мајке Стане и њен лик сасвим су у оквирима очекиваног унутар патријархалне матри-

це прошлог века, али веровања о биљу чине њен други живот и њен језик љубави, због чега су ти делови неки од најлепших у књизи. Занимљиво је како се иновира уобичајена представа о повлашћеном мушком потомку и занемареном женском, заменом улога која постаје екстремна: очеве речи о неспособности сина и изузетности ћерке прерастају и за једно и за друго у проклетство. Потресна Видова исповест не мења много свој тон, од почетка до краја, а најбољи су моменти када на свет гледа очима детета: „Када је отац добре воље, свет буде боље место, а мајка и ја постанемо честити људи“. Говор о себи Обрадовим речима, на пример, Вид: „Благ сам, свилен“ или Аница: „Увек сам била изузетна“, уме, међутим, деловати сувише прозирно, као лако ауторско решење за сложени проблем самопосматрања.

Соња као лик из треће генерације доноси дух новог времена само формално, без суштинске промене у односу на своју мајку и баку, што пренос трауме и психолошких механизма чини уверљивим, али сам лик остаје недовољно разрађен у контексту целе књиге. Друштвено-историјска подлога дата је кроз одломке из Основног закона о браку, телевизијски Дневник и коментар са утакмице Светског првенства у кошарци 1998. године. Показивањем, дакле, а не казивањем, уз добар осећај за детаљ, ауторка успева да проникне у оно што би у дугој историји једне породице и драматичних збивања на Балкану остало иначе недовољно. Заливање цвећа, међутим, није само део Станиног и Видовог посвећеништва биљу, већ и знак ескапизма, због чега ниједан од ликова не прогледне ни у себе, ни у време у којем живи, остајући ограничен на ране задобијене у детињству.

Дубравка Ребић пише нежне и болне приче, које и без познавања контекста са ових простора делују на читаоца својом сугестивношћу и поетском ритмичком реченице. Боља уравниоженост исказа и аутентичност ликова били би остварени вишим степеном индивидуализације различитих гласова, без амбиције да се захвати у замашно временско раздобље од једног века. Пре фрагментарни роман него породична хроника, *Ноћ пре пада у реку* потврђује ауторку као још један оригиналан приповедачаки глас у нашој књижевности. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА Животи писаца

Пише: *Ђорђе Писарев*

Животи писаца – “Животи песника”, како је то већ давно беше рекао Едгар Л. Докторов – често наликују на истинске романи, а почесто баш на оне без хепиенда, тј. трагичне или бар бизарне.

Дакле, јесу ли судбине писаца интензивније, страшније и тужније од живота њихових јунака? Да ли би приче и песме испеване о животима писаца биле јаче и суровије од књига које су они сами исписали о измишљеним јунацима? Размишљамо ли ми, читаоци, о томе док смо јоште на млади, збуњени али и задивљени над даром тих људи, писаца, смртника који су способни да испишу те божанске ствари, те књиге које нам одузимају дах, али одузимају и сате живота које проводимо уз текст који је смештен у измишљене светове, жртвујући толико времена које смо могли провести живећи “правим” животом?

Кафка, који оставља у аманет пријатељу да спали све оне заумне, ванвременске странице велике књижевности које је исписао попут неког “уметника у гладовању”, свестан да је човек пред животом, на крају свих крајева, немоћан и да лежи на леђима као буба; велики ловац, заводник, пијанац и геније Хемингвеј се убија када неминовност година чини од њега само половину човека каквим он активног човека замишља...

Али, они су тек узорак оних који су (да ли?) сами бирани судбину. Шта је бирао Лорка, а шта Миљковић обешен на јадно дрвце у шумарку покрај Загреба? Шта се то десило са мајстором Хамсуном коме су читаоци враћали стотине, хиљаде и стотине хиљада књига после Другог рата у коме је показао симпатије за нацисте, шта је то натерало великог Селинуера да се искључи из живота и престане да објављује, зар то већ само по себи није смрт писца? Зашто је Ђопић скоком са моста “изневерио” сопствени бодри дух, где су то ишчезли Фурније и Егзипери, један изгубљен у фантомском шумарку усред битке у Првом рату, други одлетео на пут без повратка на једном од својих ноћних летова? Рембо је умро у годинама када други песници тек почињу да пишу, Едгар Алан По, још један геније, млад и пијан завршава живот у неком уличном кана-

лу, а Дмитриј Иванович Писарев, тек стасао, зналац теорије књижевности и критике, дави се на морској плажи удаљеној тек пар метара од воде не дубље од педесетак сантимера?

Шта је то било са читавом свитом руских писаца рођених у зло доба, Пастернаком, Хармсом, наравно мајстором Булгаковим, па чак и нобеловцем Бродским? Силвија Плат је после више покушаја успела да се убије, Буковском је је живот скратило лоше вино, Андрић је прво био толико активан да је допао казамата у тамницама Аустроугарске, а велики Црњански је толике године живота провео у Лондону, на ивици беде.

Романи, романи, али ко би исписао све те романи романописцима? Зар се круг онда не би затворио?

Зато и не памтимо (превише) “животе песника”. Они појединачни, индивидуални, баш као што су индивидуални и лични животи свих појединаца, тзв. обичних смртника. Јер велике песме и велики романи захватају много више од само једне (животне) повести. Мале људске смрти само су трен у времену, а романи, остају као светионик у магли, као упуство за оне чије време је било, јесте или ће тек бити.

Имена писаца у еонима који долазе могу бити заборављена, могу постати тек податак за оне који ће тек доћи, не морају да представљају готово ништа, али ко ће заборавити Грегора Самсу, ко ће заборавити Холдена Колфилда, како се може изгубити и ишчезнути доктор Јуриј Андрејевић Живаго, колико је важно да ли је извесни смртник заиста написао причу о Ромеоу и Јулији, а Ромео и Јулија остају док је времена, људи и књижевности. Артур Гордон Пим има велику шансу да заувек путује морима у трагању за непознатим, остаје сигурно и чудни јунаци Хамсунових књига у вечној потрази за мистеријама, лудостима готово неухватљивих песничких слика Бродског сигурно се неће мерити годинама, стаклено звоно певаће и у еонима који долазе, “Дневник о Чарнојевићу” биће велики роман без обзира знали читаоци из будућности ишта о судбини Црњанског и његовом злопаћењу.

Није лоше памтити имена писаца нама драгих књига, врло је пристojно и знати нешто о њиховим животима, али најважније је, ипак, памтити и чувати њихове књиге јер оне су, бар неке од њих, важније и веће од самих писаца.

Уосталом, и ова се колумна бави причама о књигама, а не причама о писцима, зар не? ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Ходи, дакле, јагње бело

Небојша Лапчевић

Не постих, осредњости
завештах своје дело,
бех сит – и још се гостих,
опрости, јагње бело!

Верољуб Вукашиновић
Опрости јагње бело

Онај облак је онај који је вечан.
Руно облака је благо и мудрост раја.
Ко сатвори чудо ово? Боже свети
с оне паше, с обе стране праоблачја.
Свод у руно се украси као селно поље
у пролеће. А облака тихи ход, и искрица
нек’ славозвек буду наша звонца.

Поново кажем, јагње бело
неће више крварити...

Под овим сводом
троје дече пастирске крштено је,
а њих троје у стадо се умножише.
У мају стрижа почиње од главе,
слава дану што овце бројаше...

Многобројна имена
у сновима наденуо сам:

Белка, Чађа, Белица,
Рогоља, Шара, Зекица,
Гара, Лиска, Зрна

Племенка, Близна, Мрва...

Дол, брежуљак држи тор:

Ходи, дакле, кроз капије тесне, ходи
у свечани гај и наше мало село.

Ходи, јагње бело!

Из рукописа „Пастир”

ПОГЛЕД НА САВРЕМЕНУ ЖЕНСКУ СЛОВАЧКУ КЊИЖЕВНОСТ (2)

Сензибилно, али брутално

Зденка Валент Белић

Светлану Жухову читаоци код нас познају по књизи награђеној европском наградом – *Слике из живота М. Написала је и збирке прича Dulce de leche, Yesim, Лопови и сведоци*. Као писац, настоји да разуме своје јунаке, разлоге њиховог понашања и међусобних односа, пише о теми страности у смислу боравка у иностранству али и отуђења, о трагању за необичним у свакодневници.

По једној књизи (*Јахачица*) знамо и феминисткињу и активисткињу *Уршуљу Ковалик*, чије Позоришта без дома је основано као помоћ бескућницима и другим маргинализованим групама. Ауторка писање схвата као максимално слободан простор и психологију, тако да у њеним текстовима проналазимо велику дозу здраве дрскости и инвентивности. Написала је низ књига са тим одликама *Неверне жене не носе јаја, Травесту шоу, Жена из секача и Чиста животиња*.

Генерацијски блиске двома поменути, али непревођена, је *Јатрина Кудбелова*, познатија као песникиња (*Зна шта ће, Мали велики град, Дуали, Спорт*). Њен прозни деби *Капица (Серис)* доноси драгоцене етнографске елементе. Пишући о вези између прошлости и садашњости, индивидуалним и етнокултурним, односу већинског становништва према ромској мањини, центра и периферије, и доноси слику савремене Словачке. Примећен је и њен други роман *Далтонизам на плаву боју (Modroslepost)* о личним унутрашњим зачараним круговима.

Ивану Добракову знамо по две збирке прича *Токсои Мајке и камсионције* за која је понела Европску награду за

књижевност а која представља својеврсно сведочанство о специфичном животном искуству савременог младог човека ком није лако да пронађе своје место у свету пролазећи кроз читав низ дисфункционалних односа, трагајући за балансом између законитости телесности и друштвене неуклопљености, пролазећи кроз низ сложених емоција. Сем обе две Добраковова је објавила и књиге *Прва смрт у породици, Bellevue, Под сунцем Торина, А шта се вама десило?*

Велику пажњу пробудио је превођен и награђиван роман *Алене Сабухове Шапачице* о пријатељству две девојчице чија је прича смештена у рустикално Подласје, које обилује надреалимним и митским појавама, женама које поседују моћ исцељивања. Сензибилно, али брутално приповедање, усложњено зрелим искуственим увидима, одиграва се на граничним позицијама и дочарава сусретање света живих и мртвих, католицизма и православља, хришћанства и паганских веровања, модерних културних импулса и локалног фолклора, зрелог детињства и детињасте зрелости. Сем *Шапачица* Сабухова је написала запажену збирку прича *Задње собе*.

Европском наградом награђивана збирка прича *Једнорози* омогућава нам да упознамо *Барбору Хринову*, која у својим причама тематизује ексцентричну маргинализованост и изолацију као типично обележје и проблем савременог младог човека. Уочене проблеме вешто вербализује интересантним језичким решењима а увек у складу са необичношћу ситуације у којој се јунаци налазе. Свет приказан у њеним причама доживљавамо као епифанију, лично приближавање осећајности и пажљивости.

Преведен је и прозни деби младе ауторке *Никол Хохолцеров* *Ова соба се не може појести*, која попут словачке

Лолите пише о физичкој и емотивној вези између малолетне девојчице и њеног професора и отвара низ важних питања. Књига је постигла велики успех код читалаца и критике, инсценирана је у позоришту а по њој је снимљен и филм.

Још један запажен и одмах преведен деби је *Хотел Балкан* *Мирославе Куљкове* написан као панорама/путопис кроз балканске градове и земље (Београд, Сарајево, Загреб, Охрид, Приштина, Албанија и Црна Гора). Јунаци и приче говоре о специфичним приликама на овим просторима са траговима ратова, незавршене транзиције, деструктивног наслеђа, о женама и младима у овом, за њих негостољубивом, друштву, те о науспелим покушајима ослобађања из овог контекста.

У овом низу свакако треба поменути *Јану Миценкову* (*Сладак живот, Крв је само вода*), *Ванду Росенбергову* (*Споредни учинак гајења ситних глодара, Век, Моје море*), *Соњу Урикову* (*Живе оградe, Разлог за срећу*), *Доминику Моравчику* (*Дом за јелена*), *Марију Баторову*, *Рут Лихтнерову*, *Веронику Шиколову*, *Јану Боднарину*, *Маријану Чентел-Солчанску*, *Михаелу Росову*, *Зузану Мојжишову*, *Јану Бењову* и многе друге савремене словачке књижевнице које ћемо тек упознати кроз нове преводе. ■

УЗ ИЗЛОЖБУ АКВАРЕЛА БОШКА ВУКОЈЕВИЋА
У МАЛОМ ЛИКОВНОМ САЛОНУ

У граду-кутији

Пише: Селимир Радловић

Има томе, ево, шест десетлећа када сам, као дечарац, искрадајући се из родитељског дома, док се хватао први мрак, осврћући се лево-десно, започињао разговор са светом невидљивим, чије сам присуство итекако осећао, слутећ да у њему сви *беспоретци по поретку некое делују*. Ти давни, рановечерњи, изласци, сада знам, омогућили су ми најнепосредније суочене с *тамницом* у коју смо *пали и ми*, у којој човек може да живи, ободрили ме да се, временом, не осврћем насумице, већ да поглед усмерим ка горе, ка уздарјима која долазе озго, из света херувима и серафима. Са свешћу, каквом-таквом, да, сем ствари *полезних и забавних*, постоје и *ствари страшне* и да са *златоких висина*, из *бољих и срећнијих светова*, наша *земаљска палата* губи и своју *гордост* и своју *симетрију*.

А једно десетлеће након тога, у потрази за слободом, прикраћеном неподношљивим основно-школским и

сором Бошком Петровићем. Лепо сам се осећао у том веродостојном простору игре. Уметност се рађа у игри и *наставља да живи од облика игре*, али не као жива биљка која се одваја од *мајке биљке*, већ се *развија у игру* и као *игра*. Сећајући се тог трена, који се састојао од пет мојих и Бошковых студентских лета, сећам се, не без разлога, речи Хорхе Луиса Борхеса, из *Алефа*, да се свака судбина, ма колико дуга и замршена била, састоји од једног трена, кад човек, заувек спознаје ко је.

Савремени тескобни човек губи се у жалости која, као црв, изједа његово срце. Он не живи у кући или стану, већ у кутији-пешини, као нека врста окованог Прометеја. Његов мир је доконост, његова радост кафрански карусел у свеподразумевајућем свету вештине. И нема свест о властитом греху, што значи да се не само купа у греху, него и у духовном слепилу. Савремени човек живи у граду-кутији, у свету у којем је добро постало сићушно, оскудно и немоћно, у којем је једини смисао *сећање на смисао*.

Догодило се, дакле, све оно што је група младих и даровитих уметника, окупљена око свог омиљеног професора, рекао бих, слутила – сасаванање застрашујућих ликова из *Шупљих људи* и *Пусте земље*.

Т. С. Елиота и *Животињске фарме* Џорџа Орвела. И што је један од њихових колега, мој полувековни пријатељ, Бошко Вукојевић, представио тескобним гротескно-отужним призорима *града у кутији* на својим акварелима. Они, понајпре, кључним семантичким рукавцем, сведоче да живимо у свету хладног и користољубивог прагмантизма, од којег се душа леди, који је, у потпуности, премрежио простор хуманизму. За све је то наш аутор нашао ликовну меру – мирну и допадљиву, реалистичну и узбудљиву, концентрисану и хармоничну. Отварајући Бошкову изложбу, овде, у *Малом ликовном салону*, пролазе ми, сећањем, млада ведра лица од пре педесет година. Стога свима њима (и вама), оверавајући, још једаред, радост сећања, заказујем нови сусрет за педесет година! ■

гимназијским оковима, стигав у Нови Сад, очас сам ступио у *службу* две дивне куће. Једна је била *Трибина младих*, садашњи Културни центар Новог Сада, друга *Академија уметности*. Упознао сам тада човека чију изложбу отварамо вечерас (и наше пријатељство траје ево већ пола века) и прву генерацију даровитих уметника и добрих људи. Уз Бошка, ту су били Ковиљка, Пуша, Мита... Три гачке – Господ ће ми опростити што су се друга имена (не и ликови) загубили у времену.

Било како било, своје студентско-академске обавезе, у нашем граду, на Философском факултету, у Његошевој, у то време преко пута *Гурмана*, испуњавао сам у друштву будућих сликара и вајара, на Академији уметности, највећма у драгоценим разговорима (и пићу) с профе-

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: ТРИЛОГИЈА „ЛЕГЕНДЕ ДАНАШЊИЦЕ“
ЕНКИЈА БИЛАЛА И ПЈЕРА КРИСТЕН

Летеће село из (не)постојећег града

Пише: Драган Стошић

Два аутора, сада већ дојени француског и европског ауторског стрипа, један на почетку каријере а други са већ завидним искуством, на средини седме деценије прошлог века, спојили су свој креативни потенцијал како би љубитеље девете уметности увели у измаштани свет који заправо није био далеко од реалности у којој је цивилизација већ (тада) дубоко урловала.

Опет, када се, из данашње перспективе, погледа рад Енкија Билала и Пјера Кристена, спакован у антиутопијску трилогију *Легенде данашњице* (*Крстарење заборављених*, *Камени брод* и *Град који није постојао*), реализовану између 1975. и 1977. утисак је да је реч о причи која се управо дешава пред очима људи. Ауторитарни, репресивни режим(и), непоштовање

људских права, комерцијализација природног и укупног друштвеног богатства (убијање океана, река, и језера, „бетонирање“ зеленила у градовима и широј околини, укупна дехуманизација живота на Земљи), подешавање мултинационалних компанија на једину норму – „Профит је газда, њему се клањамо“, у коме је стовништво само „коластална штета“ (најновији, за Србију, конгломерат тог типа је Рио Тинто)...

Идентитет (анти)јунака, који се креће кроз све три приче овог визуелно-наративног драгуља, није познат, односно, већ на почетку, у прологу *Крстарења*... сазнајемо са „високог места“ да је реч о „легенди данашњице, живом човеку од крви и меса“ А онда, негде у Француској улази у подручје густе шуме близу океана где владају мир и тишина, које ће „преуређивање“ обале, фабрике папира кој избацају ужасан отпад и база за војне експерименте, изместити у нешто невиђено. „Летеће село“, међутим, медијски ће бити потпуно игнорисано, али ће на крају вратити свој мир и тишину. Додуше, само до *Каменог брода* и сада борбе са „инвеститорским (мафијашким) урбанизмом“, да би се Билал и Кристен, на крају, одлучили да читаоце одведу у *Град који није постојао*, подређујући тему сада већ извесне будућности у којој би човек био сведен на објекат у својој дехуманизованом „животној идили“.

Трилогија – *Легенде данашњице*, коначно, готово пола stoleћа након њеног оригиналног објављивања, крајем прошле године стигла је и до поштовалаца стрипа у Србији, захваљујући

младој, београдској издавачкој кући *Сталкер* и преводиоцу Браниславу Глумцу. Овај закаснио али, боље икад него никад потез посебно ће обрадовати фанове Енкија Билала – који је, и поред чињенице да је рођени Београђанин, на овом простору презентован тек „на кашичицу“, често само „захваљујући пиратима“. Наиме, *Сталкер* најављује сабрана дела једног од најзначајнијих савремених стрип и филмског аутора, једног од сто уметника који су обележили 20. век у Француској, све у оквиру своје библиотеке *Зона*, и кроз

најфинију опрему. Најпре, половином ове године, пред публику ће се појавити Билалов магнум опус – научно-фантастична трилогија *Никопол*, која обједињава тематски сродне стрипове – *Вашар бесмртника*, *Жена клопка* и *Ледени Екватор*. Наредних неколико година, како тврди издавач, биће представљени – *Монструм* (четири стрип-албума *Сан Монструма*, *32. децембар*, *Рандеву у Паризу* и *Четири*), *Напад беса* (*Анимал'з*, *Јулија* и *Роем* и *Боја ваздуха*) и *Крај епохе* (диптих *Фаланге Црног реда* и *Партија лова*).

Енки Билал, рођен као Енес Билаловић 1951. у Београду, као десетогодишњак са мајком и сестром емигрирао је у Париз. Своје прве радове објавио је 1970-их. Привукавши пажњу и бодрене легендарног Ренеа Гошинија, већ 1971. ангажован је у славној француској стрип-ревији *Пилот*. Млади аутор првих година деловао је на маргини, истовремено похађајући *Факултет лепих уметности*, где се кратко задржао. Први самостални стрип – *Le Vol maudit*, објавио је 1972. у *Пилоту*. Сусрет и сарадња са тада већ цењеним сценаристом Пјером Кристеном, познаим по серијалу *Валеријан*, који је током пола века стварао са Жан-Клодом Мезијером, одредиће његов будући стваралачки пут.

Билал се опробао и као филмски редитељ, реализујући неколико играних филмова у којима се и тематски и визуелно држи свог, већ формираног, језика у стрипу. Први његов филм појавио се 1989 – *Bunker Palas hotel*, следе *Tiko Mun* 1996, *Immortel (Ad Vitam)* 2004. и *CineMonster* 2007. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Пети брод
Моника Компаникова
(Агора, 2024)

Моника Компаникова (1979) је награђивана словачка ауторка која пише прозу за одрасле и за децу. „Пети брод“ је њена трећа књига, овенчана најпрестижнијом словачком књижевном наградом Анасофт литера, касније адаптирана у истоимени играни филм који је награђен кристалним медведом на Берлинском филмском фестивалу.

„Пети брод“ је роман писан као интимна исповест девојчице Јарке која одраста поред хладне мајке. У позадини Јаркиног тужног и усамљеног детињства читамо, у знацима, и трагедију живота њене мајке која, пошто је остала трудна као тинејџерка (и то, потенцијално, после сексуалног напада), никада не проналази у себи ни довољно љубави, ни пажње за своју ћерку, продавајући генерацијски циклус траума. Наратив меандрира између два временска тренутка: Јаркиног детињства, и удаљене тачке у времену у којој је главна јунакиња проналази неку врсту мира за себе. Додуше, Јаркин „жепиенд“ је не само крајње упитан, него и сасвим изван граница уобичајеног понашања, као и

Реч критике

много тога у овој књизи. Ишчашеност у смислу измакнутости из већине конвенција нормалног људског поступања главни је фокус ове књиге, и оно што је издваја из мора исповедне прозе.

Уместо да се претвори у очекивани емотивни солилоквијум или сувише детаљну деконструкцију родитељских фигура, интимна исповест девојчице која одраста у поскомунистичкој Словачкој као аутсајдер, у предграђу и у сиромаштву, добија заплет који више личи на Голдинговог „Господара мува“. Пошто цезне за нормалном породицом коју није могла да има, Јарка одлучује да је сама себи направи, и то на најшокантнији начин – тако што краде двоје беба близанаца од непознате жене, а затим убеђује стидљивог дечака из комшилука да им буде „отац“. Компаникова се овој лудачкој идеји своје јунакиње девојчице посвећује до краја, уводећи нас у низ бизарних, психолошки компликованих и мрачних ситуација кроз коју ова „породица“ пролази, не мењајући мирни, дескриптивни тон ма колико заплет постајао бизаран и умерен.

Настаја Писарев

Цитат

Досад смо живеле као подстанари на другом крају града у четворособном стану са шест или седам студента некакве Високе уметничке школе. Никада их нисам видела заједно, њихова лица су се стапала у једну шарену локву. Имала сам утисак да међусобно мењају одећу, ципеле, мисли, партнере и мисли, да имају један заједнички орман из којег извлаче шта им се допада без обзира на пол, али заморно је било стално пратити њихове доласке и одласке, расположења и свађе. Често су мењали собе и кревете. Увече би ћелави ушао у једну собу а ујутро изашао из друге.